

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

HALK BİLİMİ
GÖSTERİ SANATLARI
Halk Sporları
Cirit

Doç. Dr. Suavi AYDIN

ARALIK- 2009
ANKARA

2.3.1. Cirit

Anahtar Kelimeler: Gösteri Sanatları, cirit

Türkiye geleneksel halk sporları arasında en eskilerinden ve yaygınlarından birisi cirittir. Cirit at üzerinde, takımlar halinde oynanır. Yaya olarak, bir çizgiden ciridi en uzağa atma biçiminde uygulanan menzil ciridi ise bugün unutulmuştur. Takım üyeleri rakiplerine cirit adı verilen sopaları atarak onlara değdirmeye çalışırlar. Ciritin değdiği yarışmacı oyundan çıkmış sayılır. Cirit oyununun Orta Asya'da oynanan başka atlı oyunların ardılı olarak, göçeden Türkmenlerle birlikte Türkiye'ye getirilmiş çok eski bir oyun olduğu bilinmektedir. Orta Asya ülkelerinde oynanan oyunun adı *çevgan*dır. Çevgan, ucu kıvrık bir değnektir. Bu değnek bir başka nesneye vurmak için kullanılır. Orta Asya'dan Afganistan'a ve Hindistan kıtasında yaygın olarak oynanan polo ve buzkaşı oyunlarının çevganın ardılları olduğu düşünülebilir. Ciritte ise spor aracı rakibe atılan bir kargı gibi kullanılan düz bir sopadır. Bu sopa bir başka nesneye dürtmek veya o nesneyi fırlatmak için değil, doğrudan doğruya hasma atılmak için kullanılır. Cirit yaygın olan Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra Türkiye sathında yaygın bir savaş sporu olarak icra edildiği görülmektedir. Selçuklular zamanında cirit, çevgan biçimini terk ederek bugünkü biçimine yakın bir hal almıştır. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren cirit kaynaklardan izlenebilmektedir. 19. yüzyıla kadar bütün Osmanlı ülkesinde ve Osmanlı sarayında yaygınlığını ve popülerliğini sürdürmüştür. Sarayda, Silahtar Ağa'nın düzenleyiciliği altında oynanan ciritte takımlardan birine *Lâhanacılar*, diğerine *Bamyacılar* denildiği; bu oyunlara zaman zaman padişahların da katıldığı bilinmektedir. Padişahların bu merakına bağlı olarak sarayların yanbaşımda mutlaka bir "Cirit Alanı" yapılmıştır. Cirit 1826 yılında II. Mahmud tarafından yasaklanmış; bu yüzden Osmanlı sarayından ve saray çevresinden uzaklaştırıldığı halde, taşrada oynanmaya devam etmiştir. Ancak cirit aynı zamanda bir halk sporudur. Sarayın ve devlet ricalinin dışında cirit oyunu, 1939 yılına kadar Türkiye'nin pek çok köy ve kasabasında, bilhassa düğünlerde oynanmaktaydı. II. Dünya Savaşı sırasında köylülerin elinde bulunan binek atlarının askerî hizmete alınması ve savaştan sonra modern tarım ve taşıma araçlarının bu işler için kullanılan hayvanların yerini alması, bu sporun büyük ölçüde ortadan kalkmasına yol açtı. Bu yüzden bugün cirit oynanan yöreler oldukça daralmıştır. Günümüzde cirit oyununa sadece Erzurum, Erzincan, Bayburt, Kars, Uşak ve Bilecik illerinde oynanmaktadır. Bilecik'te sadece Söğüt'te düzenlenen Ertuğrul Gazi şenliklerinde uygulanmaktadır. Cirit özel günlerde oynanan bir oyundur. Cirit yarışmalarının tertip edildiği özel festival günlerinde veya düğün, bayram gibi özel günlerde oynanır. Davul-zurna eşliğinde oynandığı da görülür. Oyunda yiğitlik, çeviklik, ata hâkimiyet gibi yeteneklerin sınıandığı ve öne çıktığı gözlenir.

Kaynak:

Kahraman, Âtıf., *Osmanlı Devleti 'nde Spor*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Suavi AYDIN	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNİÇEN

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

HALK BİLİMİ
GÖSTERİ SANATLARI
Halk Sporları
Güreş

Doç. Dr. Suavi AYDIN

EKİM- 2009
ANKARA

2.3.2. Güreş

Anahtar Kelimeler: Gösteri Sanatları, halk sporları, spor, gelenek, seyir, tören

İki güreşçinin ya da insanın belirli ölçülerdeki minder üzerinde veya belirli bir ölçülerle çevrelenmiş çim alan üstünde; araç kullanmaksızın rakiplerin beceri, teknik ve zekâ kullanarak birbirlerine üstünlük kurma çabasına güreş denir. Türk ata sporlarından biri olan güreş, eskiden dönemlerde düğünlerde, bayramlarda bir gelenek olarak yapılır, köyler arasında güreş müsabakaları düzenlenirdi. Türk ata sporlarından olan güreşin bilinen en yaygın iki örneği yağlı güreş ve aba güreşidir.

Yağlı güreşler, birçok amaçla yapılmakla beraber genellikle düğün veya şenliklerde cazgırlar eşliğinde yapılmaktadır. Cazgırlar, güreş müsabakası başlamadan önce güreşçileri seyircilere tanıtır. Bu arada güreşçiler, ellerine dizlerine vurup, sahada karşılıklı olarak gezinerek peşrev tutarlar. Müsabaka cazgırın, “bir ana bir yiğit doğurdu, bilmem nereden geldi bir yiğit” manisiyle başlar. Bu mani yöreden yöre değişiklik göstermekle beraber her güreş bir maniyle başlamak zorundadır. Cazgır, güreşin galibini pehlivanın elini havaya kaldırarak ilan eder. Galip gelen güreşçiye para, altın, koyun gibi çeşitli hediyeler verilir. Güreş müsabakası devam ederken, güreşçilere tempo tutmak amacıyla güreş meydanında sürekli olarak davul ve zurnalar çalınır.

Düğünlerde, bayramlarda olduğu gibi ekonomik durumu iyi birinin düzenleyeceği turnuvalarda da güreşler yapılır. Güreşlerin yapılacağı tarih ve yer önceden cazgırlar tarafından ulaşılabilen tüm yöreye bildirilir. Başka bir yöntem ise, eğer güreş düğünde yapılacaksa kişinin düğün davetiyesine “düğünümüz güreşlidir” şeklinde bir not ekler. Düğün sahibi, düğüne bir hafta önceden köyün ileri gelenlerini toplar ve onlara yemekler ikram eder. Bu toplantılarda güreşe kimlerin çağrılacağı, ödül olarak ne verileceği, düğün tarihinin ne zaman uygun olacağı gibi konular üzerinde fikir alışverişi yapılır. Bu toplantılara “danışık” denilmektedir.

Aba güreşi bir Türk boyu olan “Kızıklar”ın yerleştiği yörelerde; Gaziantep, Kahramanmaraş, Hatay illeri civarında rastlanmaktadır. Genelde kırsal kesimde yapılan bu güreş il merkezlerinde de yapılmaktadır. Dünyada giysilerle yapılan ilk güreş türlerinden biri olan aba güreşi, Türkiye’de özellikle Gaziantep’te yaygın olarak yapılmaktadır. O yöreye has olan “aşirtmalı aba güreşi” yine bu türe ait bir güreş çeşididir. Bu güreşin yapıldığı yere çukur denir. Güreşte biri “boz” diğeri “kara” olmak üzere iki çeşit aba kullanılır. Güreşe başlamadan önce abaların kolları sökölür, abanın altındaki kuşak iyice kıvrılıp sıkıca bağlanır. Bu iş rakip tarafından yapılabileceği gibi müsabakayı yöneten tarafından da yapılabilir. Aba güreşlerinde de yağlı güreşler de olduğu gibi mutlaka davul ve zurna çalınır ve bunların ritmi güreşin akışına göre sürekli değişir. Davulun tokmağı güreşçinin ayağına göre tempo tutar, davulun çubuğu güreşçinin kalp atışlarıyla uyum içinde tutulmaya çalışılır.

Sonuç olarak güreş, günümüzde ulusal ya da uluslararası müsabakalarda profesyonel sporcuların katılımıyla varlığını devam ettirmektedir. Bu sporcular federasyona bağlı olup, yetenekleri ve kazandıkları maçlara göre “milli güreşçi” sıfatıyla, mensup olduğu ülkeyi uluslararası müsabakalarda temsil etmektedirler. Tüm bunlara rağmen güreş, geleneksel düğün, panayır, özel amaçlı kutlamalarda ya da turnuvalar şeklinde ve kazananın ödül aldığı müsabakalarda da kendini göstermektedir. Bu bakımdan gerek yağlı güreş gerekse aba güreşi olsun, geleneksel Türk ata sporu içerisinde kültürel miras olarak tarihi bir öneme sahiptir.

Kaynak (Source):

Erođlu, Türker (Der.), *Sakarya Halk Kültürü (Derleme Çalışması)*, Sakarya (2003); Tokuz, Gonca, *20. Yüzyılda Gaziantep'te Eğlence Hayatı*, Gaziantep (2004).

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Suavi AYDIN	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNİÇEN

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

HALK BİLİMİ
GÖSTERİ SANATLARI
Halk Sporları
Nişan Sporları

Doç. Dr. Suavi AYDIN

ARALIK- 2009
ANKARA

2.3.3. Nişan Sporları (Ok, Mızrak, Taş, Sapan, Ateşli Silah vb.)

Anahtar Kelimeler: Gösteri Sanatları, halk sporları, nişan sporu

Atıcılık dalları içinde en yaygın olanı ve bilineni okçuluktur. Okçuluk çok eski bir spordur. Bu sporun eskiliğinin ve yaygınlığının en önemli nedeni onun aynı zamanda bir savaş sporu oluşudur. Okçuluk sporunun araçları arasında ok, yay ve nişan tahtası (nişan taşı ya da nişangâh) bulunur. Ok ve yay ateşli silahların ortaya çıkmasından önce temel savaş silahlarıydı. Ok, ardıç, çam ve hazeran gibi ağaçlardan yapılır, ucunda delicisi, arkasında ise hedefine doğru doğru bir çizgi üzerinde gitmesini sağlayan “yelekleri” vardır. Okun hızla gitmesini sağlayan yay ise ağaç ve boynuzdan yapılan bir gövdeye ve ip, sinir, deri, kıl veya ibrişimden yapılan bir kirişe sahiptir. Kiriş gövdeye gerilidir ve ortasına takılan okun nişanlanıp ivmelenmesini sağlar. Tarihte ok atıcıları orduların temel vurucu gücünü oluşturuyordu. Dolayısıyla savaşa hazır olmak ve vücudun güçlendirilmesi bağlamında okçuluk savaş zamanları dışında da idmanı yapılan ve yarışmaları düzenlenen geleneksel bir spor dalı olmuştur. Bu amaçla çeşitli kitapların yazıldığı da bilinmektedir. Bu kitaplar içinde bilinen en eskisi 14. yüzyılda Memlûk Kıpçakçasıyla yazılmış olan *Kitâb fî ‘İlm an-Nuşşâb*’dır (“Okçuluk İlmî Üzerine Kitap”). Geçmişten yazılı kaynaklarla da beslenerek gelen bu gelenek Osmanlı döneminde, erken zamanlardan itibaren kendi kurumlarını ve mecralarını oluşturmuştur. Daha Orhan Gazi zamanından itibaren kentlerin belirli yerlerinde yarış meydanları kurulmuştur. Yarış meydanları içinde ok meydanlarının özel bir yeri vardır. Bu meydanlarda genellikle menzil atışları yapılırdı. Menzil atışları yaz aylarında, en çok 300 adım kadar uzağa yerleştirilen nişan taşlarına okla nişan almak biçiminde uygulanırdı. Ok meydanlarında kendine özgü siciller tutulur, başarılı okçuların adları bu sicillere kaydedilir ve bazen onların anısına anıtlar dikilirdi. Bu meydanlarda Sultanların ve sadrazamların yarıştığı da görülmüştür. Örneğin IV. Murad çok ünlü bir okçuydu. Okçuluk o derece yaygın bir spordu ki, ok meydanları, at meydanları gibi, kentlerin önemli bir mevkisi haline gelmişti. Bugün İstanbul’da bulunan Okmeydanı semtinin adı da orada Fatih Sultan Mehmed zamanından beri böyle ünlü bir ok meydanının bulunmasından ileri gelmektedir. Anadolu’da da pek çok ok meydanının ve menzilin bulunduğu bilinmektedir. Okçuluk ordu içinde, özellikle Yeniçeri Ocağı’nda temel bir spor ve savaş sanatı olduğu gibi, atıcılık dallarında öne çıkmış bazı tekkeler vardı. Örneğin İstanbul Okmeydanı’nda bulunan “Okçular Tekkesi”nde iyi ok atan dervişler yetişir ve bu tekke yılın belli günlerinde ok atma müsabakaları düzenlenirdi. Okçuların adlarının ve başarılarının kaydedildiği Atıcılar Sicil Defteri’ndeki son kayıt 1904 yılına aittir. Bundan sonra geleneksel yolla, özellikle tekke kanalıyla okçu yetişmediği ve bu geleneğin sekteye uğradığı kabul edilebilir. Bundan sonra okçuluk, modern spor dallarının Türkiye’ye girmesiyle birlikte, 1937 yılında ilk resmî kurumuna (Okspor Kurumu) kavuşarak uluslararası kural ve usullerle yeniden kurumsallaşmıştır. Ateşli silahların ortaya çıkmasıyla birlikte atıcılık dalları içine tüfenk (tüfek) atıcılığı da girmiştir. Ancak tüfek atıcılığının hangi dönemde başladığı bilinmemektedir. İlk uzun namlulu ateşli silahlar II. Bayezid (1482-1512) döneminde Osmanlı ülkesine girdiğine göre, atıcılığın kamuya mal olması 16. yüzyıldan sonra gerçekleşmiş olmalıdır. II. Selim zamanında Osmanlı ordusunda tüfenk-endazan birliklerine mensup yeniçerilerin sayısı 5-6 bine ulaşmış; Kanunî Sultan Süleyman devrinde bu sayı 12 bine varmıştır. Belgelere göre, uzağa bir hedef konularak ona tüfekle atış yapan ilk padişah IV. Murad’dır. Sultan IV. Mehmed de bu spora merakı sürdürmüştü ve çeşitli yarışmalar düzenlemiştir. İlk tüfek atış menzili, I. Abdülhamid zamanında Silahatâr Seyyid Mehmed Ağa tarafından 1778 yılında Yıldız’da yaptırıldı. Bu bilinen en eski atış poligonudur. Bunu başka atış yerleri izlemiştir. I. Abdülhamid’den sonra halefi III. Selim zamanında pek çok atış yeri yapılmıştır. Gülhane bahçesindeki nişan taşı, Ihlamur’daki atış yeri ve Levend Çiftliği’ndeki atış yeri bunlar arasında en önemlileridir.

Sultan III. Selim, iyi bir atıcı olmakla yetinmeyip bu sporu teşvik etmiş ve modern ordu kuruluşunda ateşli silahlarla atıcılığın eğitimine büyük önem vermiştir. III. Selim döneminden itibaren modern ve düzenli ordu içinde askerlik yapan kişilerin kazandıkları bu yeteneği terhislerinden sonra memleketlerine taşımaları, tüfekle atıcılığın ülke sathında yayılmasının başlıca nedenidir. Böylelikle geleneksel olarak sivillerce yapılan avcılık etkinliği içinde tüfek kullanımı yer edinmeye başlamıştır. II. Mahmud da III. Selim'in yolundan gitmiş ve tüfek atıcılığını geliştirmiştir. Esasen bu padişah teşviklerinin dışında, tüfeğin bir halk silahı haline gelmesi ve geçim için yapılan avcılığın yerini derece derece spor avcılığının alması, tüfek atıcılığının gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Kaynak (Source):

Ayanoğlu, İsmail Fâzıl., *Ok Meydanı ve Okçuluk Tarihi*, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1974.

Kahraman, Âtîf., *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

Öztopçu, Kurtuluş., *Kitâb fî 'İlm an-Nuşşâb*, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 2002.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Suavi AYDIN	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNİÇEN